

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR TARBIYASIDA KATTALAR VA OTA-ONALARNING MUNOSABATLAR MADANIYATI

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.56.68.011>

*Sheraliyeva Munavvar Abdullayevna
Termiz davlat universiteti o'qituvchisi*

Annotasiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida kattalar va ota onalarning munosabatlar madaniyati haqida yoritib berilgan. Qolaversa, maktabgacha yoshidagi bolani tarbiyasida ota-onalar ham o'z imkoniyatidan kelib chiqib farzandini har tomonlama komil inson qilib tarbiyalashda mas'ul ekanliklari alohida ta'kidlanib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, tarbiya, tafakkur, urf-odat, oila, jamiyat, bola, ota-ona, opa-singil, aka-uka maktabgacha ta'lim, muhit, aqliy tayyorgarlik, malaka, ko'nikma, tajriba.

КУЛЬТУРА ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ВЗРОСЛЫХ И РОДИТЕЛЕЙ В ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Шералиева Мунаввар Абдуллаевна

Преподаватель Термезского государственного университета

Аннотация: В данной статье освещается культура взаимоотношений взрослых и родителей в воспитании детей дошкольного возраста. Кроме того, было особо подчеркнуто, что родители, исходя из своих возможностей, ответственны за воспитание ребенка в дошкольном возрасте.

Ключевые слова: образование, воспитание, мышление, традиция, семья, общество, ребенок, родитель, сестра, брат дошкольное образование, окружающая среда, умственная подготовка, квалификация, навыки, опыт.

THE CULTURE OF RELATIONS BETWEEN ADULTS AND PARENTS IN THE UPBRINGING OF PRESCHOOL CHILDREN

Sheraliyeva Munavvar Abdullayevna

Teacher of Termez State University

Annotation: This article highlights the culture of relations between adults and parents in the upbringing of preschool children. It is also noted that parents are responsible for the upbringing of a child of preschool age in all aspects of the upbringing of their children as a perfect person, based on their own capabilities.

Keywords: education, upbringing, contemplation, Tradition, Family, Society, child, parent, sister, brothers preschool education, environment, mental preparation, qualification, skills, experience.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 65-moddasida «Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muxofazasida bo'lishi xuquqiga ega». Er-xotin ikki tirik vujudning ikki olamning o'zaro ittifoqidan paydo bo'lgan uchinchi bir olam - bu oiladir. Oila faqat er va xotinning o'zidan iborat emas, oila er-xotin ularning bola-chaqalari, eng yaqin tug'ushganlaridan iborat kishilar guruhi ya'ni xonadondir.

Bola tajribasining asoslaridan biri undagi ota-ona oilasi ta'sirida shakllanadigan ijtimoiy fe'l-atvordir. Ya'ni, o'zaro ishonch, o'zini-o'zi baholash, Men-kontseptsiyasi ota-onasi, aka-ukalari, opa-singillari ta'sirida bola ongida shakllanadigan hislatlardir. Bola ota-onasining o'zaro muloqotlariga qarab, umri mobaynida kuzatib, bilib-bilmay ularga taqlid qilib, tinchlik - xotirjamlikda, o'zaro hamjihatlikda yashashga o'rgansa, aka-uka, opa-singillariga qarab, jamiyatdagi murakkab o'zaro muomala holatlarida

o'zini qanday tutishga o'rganadi, hayotning ma'nosini tushunib boradi, dunyoqarashi, dunyoviy hamda diniy e'tiqodlarining shakllanishi ham ayni shu munosabatlar ta'sirida ro'y beradi.

Har qanday jamiyat taraqqiyotida oilalarning, oilalar mustahkamligining ahamiyati beqiyosdir. Muayyan muhitda dunyoga kelib, shaxs sifatida shakllanib, o'zi yashayotgan davlatning fuqarosi sifatida mamlakatning iqtisodiyoti, ijtimoiy hayoti taraqqiyotini ta'minlovchi, hal qiluvchi omil bo'lgan inson kamolotida oilaning tutgan o'rni muhim.

Shunday ekan, oilaning sog'lom bo'lishi, ularda ijobiy psixologik iqlimning hukm surishi farzandlarimizning shaxs sifatida shakllanib, davlatimizning iqtisodiyoti, ijtimoiy hayoti rivojini ta'minlovchi insonlar bo'lib yetishishidagi asosiy omil hisoblanadi. Zero, shaxs ma'naviyati, uning dunyoqarashi, insonning tasavvur va e'tiqodiga aloqador ko'nikmalar asosan oilada shakllanadi.

SHu sababli, oilada farzandni tarbiyalashda ota-onalarning javobgarligi juda katta. Bola o'ziga xos, xususiyatlarga, o'ziga xos urf-odatlariga va o'zaro munosabatlar tuzilishiga ega bo'lgan oilada ijtimoiylashadi. Oila shakllanishida ma'lum psixologik davrlarni boshdan kechiradi. Oilada katta yoshdagilar, yosh bolalar bilan o'zaro munosabatda bo'lib, bolaning shaxsiy qadriyati va qadr-qimmatini hurmat qilishlari lozim. Ushbu jarayonda zamonaviy oilalar uchun psixologik va pedagogik yordam tobora zarur bo'lmoqda. Oila tarbiyasi bu pedagogik tarbiya va psixologik madaniyat asosi hamdir. Bolani tarbiyalashda oila uning hayotga moslashishiga va qiyinchiliklarni yengib o'tishga yordam beradigan shaxsiy xususiyatlarini shakllantiradi.

Ma'lumki, har bir millatning o'z urf-odatlari, a'nanalari, udumlari bor va ular o'sha millat uchun bebaho qadriyatlar hisoblanadi. Bu mo'tabar tushunchalarning paydo bo'lishi kishilik jamiyatining shakllanish jarayonlari bilan chambarchas bog'lanib ketgan. Demak, qadriyat bilan aloqador bo'lgan mazkur milliy tushunchalar juda qadim-qadimdan ildiz otib, qalb qo'rimizga singib, milliy ahloq-odobimiz, tarbiyamizda o'zga xalqlar, millatlarga o'rnak bo'lsa arzigulik odobnoma bo'lib kelgan. Farzandlarning ota-onaga hurmati Sharqda hamma vaqt juda yuqori bo'lgan. Ularning o'zaro munosabatlari biz yuqorida ta'kidlaganimizdek, milliy qadriyatlarimizning yuksak namunasidir. Farzandlar yoshligidanoq otasiga suyanib, onasining allasini tinglab, ularning sehriga qonib voyaga yetganlar. Ular ko'ngliga mehr ona suti bilan kirgan. Oilaga bunday jiddiy e'tibor berilishi bejiz emas. Oila va jamiyat o'zaro bog'langan. U inson zotini, uning avlodini davom ettirish manbai. Ota-ona, oila bolalarni tarbiyalash va ularni jismonan hamda aqlan kamolotga erishuvi uchun ma'suldirlar. Har bir oila-muqaddas dargohdir. Har bir oilaning quvonchi farzanddir. Oilada farzand tug'ilishi bu shodiyona, quvonch, ming bir orzu-istaklarning umidlarning ushalihi va albatta jamiyat oldidagi mas'uliyatdir. Farzandni hayotga tayyorlash oiladan boshlanadi, birinchi saboqlarni bola oiladan oladi, qolaversa, oila farzandning hayot andozasi. Bir qarashda oila va farzand tarbiyasi nihoyatda oddiy va tushunarli ko'rinadi, aslida bu juda murakkab ham aql, ham muruvvat, ham mehr, ham qat'iyatlilik, ham bag'rikenglik, ham sabr talab etadigan hayot sinovidir. Sinov deymizning sababi shundaki, farzand tarbiyasiga jiddiy qarab, o'z vaqtlarini ayamay bola tarbiyasiga bag'ishlagan, go'dakning savollariga javob berishda haqiqatga tayangan, vaqtida farzandini koyib, o'rinli bo'lsa tanbeh berib, farzandining hayotiga bee'tibor bo'lmay, uning doimiy yo'l boshchisi, maslahatchisi bo'lgan ota-ona albatta kelajakda farog'atda, izzat-hurmatda yashaydilar. Bola 2-3 yoshidan boshlab, o'z ehtiyojlari, fikr va talablarini birmuncha aniq ifoda etadigan bo'lib qoladi. U ko'ziga ko'ringan, aqli yetgan narsalarni so'raydi va ularni sinchkovlik bilan tekshira boshlaydi. Ota-onalar milliy fazilatlarimizga muhabbat bilan qarash, razolatlardan nafrat qilish yo'llarini bolalarga o'rgatadilar. Xalqimiz orasidagi buyuk odamlarning kamolotlari to'g'risida so'zlab beradilar. Sharq mutafakkirlari o'z zamonasidayoq bola tarbiyasining ijtimoiy vaziyat bilan bog'liq ekanligini, bu vaziyatni o'zgartirilishi uning tarbiyasiga ta'sir qilishi tabiiydir,- degan xulosaga kelishgan. [34,12.]

Sharq mutafakkirlarining ilmiy merosida oila va oilada farzand tarbiyasi masalalariga katta e'tibor berganlar. Sharqda keng tarqalgan pandnoma tarzida yozilgan mashhur asarlardan biri Unsurul ma'aliy Kaykovusning "Qobusnoma"sidir. Bu asar Sharq pedagogik fikr taraqqiyotida muhim o'rinni egallaydi va qanchadan-qancha avlodlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda o'z hissasini qo'shib kelmoqda. "Qobusnoma" falsafiy didaktik asar bo'lib, shaxs shakllanishining barcha tomonlarini o'z ichiga oladi. Uning "Farzand parvarish qilmoq zikrida" degan bobi bevosita oiladagi bola tarbiyasiga bag'ishlanadi. Kaykovus bola tarbiyasida talabchanlik bilan mehribonlikni birga olib borish lozimligini ta'kidlaydi. "Yosh bola ilm bilan odobni tayoq bilan o'rganur, o'z ixtiyori bilan o'rganmas. Ammo farzand beadab bo'lsa va sening ul sababdan qahring kelsa, o'z qo'ling bilan urmagil, muallimlarning tayog'i bilan qo'rqitgil. Bolalarga muallimlar adab bersinlar, toki sendan o'g'lingni ko'nglida gina qolmasin". Kaykovusning "Qobusnoma" asari bugungi kunda ham axloqiy qadriyat sifatida yosh avlodni ma'naviy-axloqiy ruhda tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda. Oiladagi tarbiyaviy jarayon o'ziga xos xususiyatga ega. Uning oxiri va avvali yo'q. Biz bolani tug'ilgandan boshlab tarbiyalaymiz. Bola ota-onasining xatti-harakatlarini taqlid qilish orqali o'rganadi, ular aytgan so'zlarini takrorlaydi. Ota-ona bola shaxsi rivojlanishi uchun ideal tarbiyachi bo'lishi kerak. Oiladagi tarbiyaviy jarayon, avvalo, bola bilan ota-ona o'rtasidagi doimiy muloqotdir.

Bolaning psixik jihatdan rivojlanishi, shaxs sifatida shakllanishi uning ruhiyatiga ta'sir ko'rsatuvchi obyektiv va subyektiv omillarga, xususan, oilaviy munosabatlar psixologiyasiga, ota-onaning bolaga ta'siri, maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilarining kasbiy mahorati, pedagogik-psixologik bilimdonligi hamda mahalla a'zolari ta'siri va ular o'rtasidagi o'zaro munosabatlar holatiga ko'p jihatdan bog'liq bo'ladi. [34, 12.]

Bolaning tarbiyasi yaxshi bo'lishi uchun uni sevishimiz, shaxsini hurmat qilishimiz lozim. Oila tarbiyasi kabi katta mas'uliyat birinchi navbatda ota va ona zimmasiga tushadi. Shu o'rinda bir narsani alohida aytish kerakki, bolalar tarbiyasida asosiy ta'sirchan kuch-qudrat bu-onadir. Ota ko'pchilik xalqlarda oilaning moddiy ehtiyojlarini qondirish va ta'minlash, qolaversa, oilaning xo'jalik ishlari bilan band bo'ladi. Bu o'zbek oilalarining tarixidan ma'lum bo'lgan haqiqat va ota-bobolarimizdan meros bo'lib qolgan an'anadir. Shunga ko'ra bola bilan ko'proq ona birga bo'ladi. Axir xalqimiz "Sut bilan kirgan, jon bilan chiqadi" deb bejiz aytmagan. Oilada bolaga ma'naviy-axloqiy tarbiya berishning asosiy maqsadi ularda axloqiy fazilatlarini hosil qilish va ularni rivojlantirish, ularni yaxshi xulq-atvoriga o'rgatish, ularda ijobiy xatti-harakatlar ko'nikma va odatlarni vujudga keltirishdan iborat.

Oilada bolani tarbiyalashda uchraydigan xatoliklar turli-tumandir. Ular orasida keng tarqalganlaridan biri ota-onalarning haddan tashqari hukmronlikka intilishlaridir; bolaning erka bo'lishi ularga nisbatan biror talabning yo'qligi bilan bog'liq; ota-ona, buvilar tomonidan tarbiyada yagona talablarning yo'qligidir. Oilaviy tarbiyaning ko'p muammolari ota-onalarni pedagogik bilimlardan xabarsiz ekanliklari orqali yuzaga keladi. Bunga ota-onalarning ko'pchiligi axloq, huquqshunoslik, ruhiyat va pedagogik bilimlarni bilmaydilar. Bu esa bola tarbiyasida noxush voqealarga sabab bo'lmoqda. Ota-onalarga mo'ljallangan, ularning tafakkurini va amaliy faoliyatini kuchaytiruvchi, oilada bolaning xulqini va o'zlarining tarbiyaviy ta'sirini tahlil qilishga undovchi pedagogik bilimlarni yanada kengroq targ'ib qilish kerak. Donishmandlar tug'ilgan chaqaloqni oq qog'ozga qiyoslab, uning mazmuni yozuvni yozgan qo'lga bog'liq ekanligini ta'kidlaganlar. Ota-onalar farzand tarbiyasi oldidagi mas'uliyatini avvalo o'zi aniq anglab olishi juda muhimdir. Otalar o'gillariga "sigaret chekma", "aroq ichma" deb o'zlari mehmonga kelgan o'rtog'i bilan "qittay-qittay" qilib o'tirsa birinchiidan, farzandiga "ibrat" bo'ladi, ikkinchidan, farzandi oldida hurmatini yo'qotadi. Demak, ota-onalar farzandini tarbiyasida o'zlari ibrat bo'la olishlari lozim. Oilada bolalar intizomli bo'lib o'smoqlari, ota-onaga bo'ysunishlari lozim. Lekin bu intizom qullikka o'rgatish emas, balki bolalariga xos erka-tantiqlik, o'zboshimchalik singari salbiy xususiyatlarni

yo'qotishiga xizmat qilishi kerak. Ota-onaga bo'ysunishdan bosh tortishga yo'l qo'yish bolaning kelajakda qo'pol, badxulq nokamtarin bo'lib yetishuviga olib keladi. Shu bois, oila ilk axloqiy tarbiya o'chog'i sifatida ham katta ahamiyatga ega. Demak, insonning kamolotga yetishiga ta'lim-tarbiya, muhit va oila muhim hisoblanadi. Ayni damda o'tmishda yashab ijod qilgan Alisher Navoiy, Beruniy, Forobiy, Imom Buxoriy va Xorazmiy kabi buyuk faylasuflarga o'xshagan insonlarni qidiramiz ammo topolmayapmiz? Nega ekanligini hech o'ylab ko'rganmizmi? Sababi ular buyuk va irsiyati toza, ularni tarbiya qilgan ota-onalari kuchli ma'naviyat sohibi bo'lishgan, ular yashab ijod qilgan davrda ilm, ma'rifat va taraqqiyot o'zining cho'qqisiga chiqdi, ya'ni muhit yaxshi bo'lgan va eng asosiysi, ajdodlarimizning tarbiyasiga mas'ul bo'lgan ota-onalari va ustozlari o'z vazifalarini a'lo darajada bajarishgan, tarbiyalarida nuqson bo'lmagan. Agar farzandlarimizning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi bu omillardagi nuqsonlarni bartaraf etsak, albatta kelajak avloddan Imom Buxoriylar kabi zabardast olimlar yetishib chiqadi.

Xulosa o'rnida e'tirof etish lozimki, har qanday jamiyatning taraqqiyoti va fuqarolik jamiyatini barpo qilishda ijtimoiy muhit muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy muhitning asosiy funksiyalaridan biri—shaxsning xatti-harakati, uning taraqqiyotiga ta'sir etuvchi tashqi ob'ektiv omillar majmuasi hamda muayyan tizim bo'lib, u o'zida shaxs imkoniyatlarini shakllantiradi, hayotga joriy etadi. Natijada har bir inson jamiyat hayoti bilan bevosita aloqadorligidagi aniq ijtimoiy faoliyat va muloqot maydonini namoyon qiladi.

Demakki, Mustaqil O'zbekistonda sog'lom fikrli, axloqli, axloqan pok avlodga erishish va shu orqali jamiyatimiz qudratini yanada mustahkamlashda ijtimoiy muhit va oilaning o'rni nihoyatda muhimdir. Zero sog'lom, intellektual baquvvat, avlodgina sog'lom millat – sog'lom jamiyat quradi va sog'lom turmush tarziga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi Nizom-Toshkent: 2019 yil
- 2.F.Qodirova, SH.Toshpo'latova, N.Kayumova, M.A'zamova "Maktabgacha pedagogika" darslik Toshkent-2019. Tafakkur nashriyoti.
- 3.A.Abdusamidov va boshqalar "Mustahkam oila ma'naviyatlari" Toshkent-2012 Sano-standart nashriyoti.
6. "Mustahkam oila-ma'naviy tarbiya maskani" ilmiy to'plam Toshkent 2012 Sano-standart nashriyoti
7. SHoumarov G.B -"Oila pedagogikasi" Toshkent:. SHarq, 2009 yil
- 9.M.Maxsudova "Muloqot psixologiyasi" o'quv qo'llanma Tosh. Turon-Iqbol 2006
- 10.Abdulla Sher "Axloqshunoslik" ma'ruzalar matni Toshkent 2000
- 11.A.A. Bobokeldieva. "Pedagogik mahorat" jurnali. Bola qobiliyatlarini rivojlantirishda ijodiy o'yinlarning ahamiyati 118-bet
12. Maktabgacha yoshdagi bola shaxsining rivojlanishida muloqotning o'rni."Pedagogika va psixologiyada innovasiyalar» jurnali. 2020 y. 9 son, 3 jild,35- bet.